

**РОЧЕЪ БА МУШКИЛОТИ
ТАЪЛИМИ ПЕШОЯНДҲОИ ЗАБОНИ
АНГЛИСӢ ДАР ДАРСҲОИ АМАЛИИ
ФАКУЛТЕТҲОИ ҒАЙРИТАХАССУСӢ**

Юлдашева Парвина Темуровна, омӯзгори
кафедраи умумидонишигоҳии забонҳои хориҷии
МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров”
(Тоҷикистон, Хучанд)

**О ПРОБЛЕМАХ
ОБУЧЕНИЯ ПРЕДЛОГОВ НА
УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
ВНЕЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТАХ**

Юлдашева Парвина Темуровна,
преподаватель
кафедры иностранных языков ГОУ «ХГУ
имени акад. Б.Гафурова» (Таджикистан,
Худжанд)

**ABOUT THE PROBLEMS
OF TEACHING ENGLISH
PREPOSITIONS IN PRACTICAL
CLASSES OF NONSPECIALIZED
FACULTIES**

Yuldasheva Parvina Temurovna, lecturer of the
all-university department of foreign languages
under the SEI “KhSU named after academician
B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand),
E-mail: tahmina_7@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: таълими пешоянд, факултетҳои ғайритахассусӣ, машқҳои коммуникативӣ, машқҳои дидактикӣ, мувофиқат

Мақола ба баррасии масъалаи мушкилоти таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии факултетҳои ғайритахассусӣ бахшида шудааст. Қайд карда мешавад, ки барои муайян кардани мушкилоти таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии факултетҳои ғайритахассусӣ бояд масъалаи таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии донишҷӯёни тоҷикзабон омӯхта шавад. Тазаккур меравад, ки барои муассирӣ ва шавқоварии таълими пешояндҳои забони англисӣ муқоисаи он ба пешояндҳои забони тоҷикӣ ногузир аст. Дар мақола инчунин баъзе аз хатои донишҷӯён дар вақти истифодаи пешоянд нишон дода шуда, роҳҳои бартараф намудани баъзе аз онҳо пешниҳод шудаанд.

Ключевые слова: обучение предлогов, неязыковые факультеты, коммуникативные упражнения, дидактические упражнения, соответствие

Данная статья предоставляет информацию о проблемах возникающих при обучении предлогов на практических занятиях английского языка на неспециализированных факультетах. Для того чтобы выявить проблему обучению предлогов на уроках английского языка вне-языковых факультетах необходимо изучить вопрос обучения английских предлогов таджико-язычных студентов. В статье также рассмотрены некоторые ошибки и пути их исправлений, допускающие студентами при использовании предлогов английского языка.

Key words: teaching prepositions, non-specialized faculties, communicative exercises, didactic exercises, compliance

The given article speaks about the challenges uncouncted during teaching English prepositions in practical classes of non-specialized faculties. In order to identify the problems of teaching English prepositions in practical classes of non-specialized faculties, it is necessary to study the issue of English prepositions in English classes of Tajik-speaking students. The article also shows some of mistakes made by students in using English prepositions and submits ways of correcting them.

Дар ҳама замонҳо забон воситаи муошират доништа шуда, усули самараноки омӯзиши забони хориҷӣ нутқ ба ҳисоб меравад ва мақсади аввалиндараҷаи омӯзиши забони хориҷӣ истифода бурда тавонистани боигарии забон дар нутқ мебошад.

Дар усули таълими забони хориҷии факултетҳои ғайритахассусӣ омӯзиши маводи грамматикӣ, аз ҷумла, таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисӣ дар мадди назари методистони муосир қарор гирифтааст. Дар дарсҳои забони англисии факултетҳои ғайритахассусӣ ҳангоми омӯзиши малакаҳои грамматикӣ ташаккул додани малакаи баёни фикр аз рӯи матн тахассусӣ ба инобат гирифта мешавад. Дар вақти таълими фаҳмиши матн ба малакаҳои грамматикӣ, мантикӣ ва лексикӣ таъриқ кардан мувофиқи мақсад аст.

Ҳангоми таълими пешоянд дар забони англисӣ, албатта қонуниятҳои забони модарино низ ба инобат гирифта шарт аст.

Нутқи шифоии забони хоричӣ ба тарзҳои гуногун баён карда мешавад. Дар ҳолати дар нутқи истифода бурдани пешоянди нодуруст интиҳобшуда, он метавонад на танҳо моҳияти нутқро вайрон кунад, балки маънои онро низ тағир диҳад.

Барои муайян кардани мушкилоти таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии факултетҳои ғайритахассусӣ бояд якҷанд ҳадафро гузошт:

1) Омӯзиши масъалаи таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисӣ ба донишҷӯёни тоҷикзабон;

2) Бо мақсади методӣ гузаронидани таҳлили типологии пешояндҳои забони англисӣ ва тоҷикӣ;

3) Муайян намудани хатоҳои донишҷӯёни факултетҳои ғайритахассусӣ дар вақти истифодаи пешоянд;

4) Интиҳоб намудани маводи таълим барои омӯзиши пешоянд;

5) Интиҳоби роҳу воситаҳои таълими пешоянд дар факултетҳои ғайритахассусӣ.

Дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ пешоянд ҳиссаи номустақили нутқ ба ҳисоб рафта, дар тафаккури ғуянда он метавонад дорои якҷанд маъно бошад, зеро баъзе аз пешояндҳои маъноӣ луғавӣ доранд, баъзеашон маъноӣ луғавӣ надошта, чун воҳиди грамматикӣ хизмат мекунад [7, с. 188].

Пешоянд бо вучуди ҳиссаи номустақил буданаш, дар нутқ нақши муҳимро мебозад.

Чӣ тавре, ки Н.И.Гез қайд кардааст, нутқ аз ду раванд иборат аст: яқум раванди чудосозии баъзе аз унсурҳои воқеият ва ифодаи онҳо бо ёрии калимаҳои забони додашуда ва дуҷум раванди барқарор кардани робитаҳо байни ин нишонаҳои забони унсурҳои интиҳобшудаи воқеият, ки дар натиҷаи он як маҷмӯи муайяни органикӣ яъне ҷумла ба вучуд меояд [5, с.34].

Пешояндҳо ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ яке аз воситаҳои асосии муносибатҳои маконӣ, мақсадӣ, замонӣ ва ғайраҳоро ифода мекунад.

Пешояндҳо ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ ба гурӯҳҳои махсус чудо мешаванд:

1) содда: *to - ба, from - аз, till - то, with - бо, for - барои*;

2) мураккаб: танҳо дар забони англисӣ – *within, into, upon, throughout*;

3) сохта: *бароят, пешат* дар забони тоҷикӣ ва *considering, concerning, regarding* – дар забони англисӣ;

4) таркибӣ: *by means of - ба воситаи, in front of - дар пеши, on account of - аз ҳисоби, with regard to - дар ҳусуси*;

5) изофӣ: танҳо дар забони тоҷикӣ *назди, рӯи, баъди, паси*;

6) номии изофии таркибӣ: танҳо дар забони тоҷикӣ *ба пеши, дар назди, дар борои*;

7) таркибии ғайриизофӣ: танҳо дар забони тоҷикӣ – *нисбат ба, оид ба, баъд аз* [7, с.189].

Мусаллам аст, ки як пешоянд барои ифодаи якҷанд муносибат хизмат карда метавонад, ки ин ба муҳити синтаксисии он ҳиссаи нутқ алоқамандӣ дошта бошад. Пешоянд метавонад дар як муҳити синтаксисӣ дар байни ашё ва амал ё ҳолат муносибат барқарор намояду дар муҳити дигар синтаксисӣ барои ифодаи муносибати як ашё ба ашёи дигар хизмат кунад.

Метавонем истифодаи пешояндҳои серистифодаи забони англисӣ ва тоҷикиро муқоиса кунем, ки ба ҳамдигар мувофиқат мекунад. Масалан:

а) пешоянди англисии “*against*” ба пешоянди тоҷикии “*ба*”

to lean against – *тақя кардан ба чизе*

to strike one's feet against smth – *пойро ба чизе задан*

to proceed against smth – *қасро ба суд додан*

б) пешоянди англисии “*at*” ба пешоянди тоҷикии “*ба*”

to aim at – *(ба) нишон гирифта*

to arrive at – *омадан (расидан) ба ҷое*

to laugh at – *хандидан ба қасе ё чизе*

to shout at – *дод задан ба қасе*

to rejoice at – *хурсанд шудан ба чизе*

to wonder at – *ҳайрон шудан ба қасе ё чизе, ба ҳайрат афтодан (аз)*

to be surprised at – *ҳайрон шудан аз чизе*

в) пешоянди англисии “*at*” ба пешоянди тоҷикии “*аз*”

to work at – *аз болои чизе қор кардан*

- г) пешоянди англисии “**at**” ба таркиби бепешояндии забони тоҷикӣ
to knock at – чизеро кӯфтан
- ғ) пешоянди англисии “**by**” ба пешоянди тоҷикии “**ба**”, “**дар**”, “**аз**”
to divide (multiply) by – ба ... тақсим (зарб) кардан
to increase (rise, exceed) – зиёд шудан (ба)
to mean by – дар назар доштан
to judge by – ақида пайдо кардан, (ба хулоса омадан)
- д) пешоянди англисии “**for**” ба пешоянди тоҷикии “**ба**”, “**аз**” ва ба таркиби бепешояндӣ
to be bound for – ба ягон ҷо рафтан
to call for – даромадан ба ҷое
to hope for – умед доштан ба чизе
to leave for – рафтан ба ҷое
to prepare for – тайёри дидан ба чизе
to buy from – харидан аз касе
to borrow from – қарз гирифтан
to differ from – фарқ кардан
to judge from – ба хулоса омадан
ask for – талабидан, (пурсидан) касеро
to care for – ғамхорӣ кардан
to look for – ҷустуҷӯ кардан (кофтан)
- е) пешоянди англисии “**in**” ба пешоянди тоҷикии “**ба**”, “**бо**”, “**дар**” ва ба таркиби бепешояндӣ
to arrive in – омадан (расидан)
to include in – дохил кардан
to result in – ба ягон натиҷа ё хулоса омадан
to end in – тамом шудан бо
to be engaged in – машғул будан бо чизе
to take in – шитирок кардан дар
to deal in – яклухт савдо кардан
to succeed in – муваффақ шудан
- ё) пешоянди англисии “**into**” ба пешоянди тоҷикии “**ба**” ва таркиби бепешояндӣ
to convert into – ба ... мубаддал кардан
to translate into – тарҷума кардан ба ягон забон
to come into force – ба қувват даромадан (қонунӣ будан)
to get into the habit – одат кардан ба чизе
to look into – тафтиш кардан, дида баромадан
to inquire into – тасдиқ кардан
- ж) пешоянди англисии “**of**” ба пешоянди тоҷикии “**аз**”, “**ба**” ва таркиби бепешояндӣ
to consist of – аз ... иборат будан
to deprive of – аз ... маҳрум кардан
to be afraid of – тарсидан аз касе, аз чизе
to be ashamed of – аз касе, чизе шарм кардан
to be full of – аз касе, чизе пур будан
to be proud of – фахр кардан аз касе, чизе
to remind of – ба хотир расонидан
to remained of smb, smth – ба ёд овардани касе ё чизе
to be worthy of – ба ... сазовор лоиқ будан
to be in need of – мӯҳтоҷ (лоиқ) будан
to take care of – ғамхорӣ кардан
to be fond of – дӯст доштан, мақул доништан
to be independent of – мустақил будан
to be of importance – муҳимият доштан
to be of value – нурқимат будан
- з) пешоянди англисии “**on**” ба пешоянди тоҷикии “**ба**” ва таркиби бепешояндӣ
to depend on – вобаста будан, ба касе ё чизе
to insist on – ба ... истогарӣ кардан
to rely on – умед кардан (бовар кардан) ба касе ё чизе
to carry on – идора кардан

to go on – давом кардан

to put on – либос (пойафзол) пӯшидан,

и) пешоянди англисии “*to*” ба пешоянди тоҷикии “*ба*”, “*бо*”, “*аз*” ва таркиби бепешояндӣ

to attach to – илова кардан ба чизе

to happen to – ба вуҷуд омадан, рух додан

to listen to – гӯш кардан ба касе ё чизе

to pay attention to – диққат кардан ба касе, чизе

to subscribe to – обуна шудан, номнавис шудан

to telegraph to – телеграмма фирсонидан ба касе, ҷое

to telephone to – занг задан

to speak to – гап задан бо касе

to talk to – гуфтугӯ кардан бо касе

to apologize to – узор хостан аз касе

to belong to – аз он касе будан, ба касе таалуқ доштан

to agree to – розӣ шудан, қабул кардан

to prefer to – беҳтар доништан

к) пешоянди англисии “*with*” ба пешоянди тоҷикии “*аз*”, “*бо*”

to fill with – пур шудан аз чизе

to tremble with – ларзидан аз чизе

to be angry with – қаҳр кардан аз чизе

to agree with – розӣ шудан бо касе, чизе

to deal with – алоқа доштан бо касе

to compare with – муқоиса кардан бо чизе

to leave with – мондан бо касе.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар мавриди истифодаи пешояндҳои забони англисӣ донишҷӯёни факултетҳои ғайритахассусӣ ба як қатор мушкилот рӯ ба рӯ мешаванд: аз як тараф кам будани соатҳои таълимӣ дар факултетҳои ғайритахассусӣ, ки имконияти ба таври кофӣ ҷудо намудани мавод роҷеъ ба пешоянҳоро намерасад; омехта кардани пешояндҳо ва дуруст ҷо ба ҷо гузошта натавонистани онҳо ва ғ.

Аз тарафи дигар забони англисӣ ба гурӯҳи забонҳои аналитикӣ дохил мешавад. Ҷузъҳои ёрирасони ҷумла воситаи асосии ифодагари муносибатҳои грамматикӣ ба ҳисоб меравад. Онҳоро ба инобат гирифта, зарур аст, ки таълимиро дар муқоиса бо забони донишандӯзандагон ба роҳ монем, то ки он барои онҳо чун як воситаи ёрирасон хизмат кунад.

Ба назар гирифтани мушкилот дар истифодаи пешояндҳо аз тарафи донишҷӯён ба омӯзгор барои пешгирии хатои онҳо кӯмак расонида метавонад. Аз ин лиҳоз, баъзе аз хатои донишҷӯёнро дар мавриди истифодаи пешояндҳои забони англисӣ номбар карда метавонем:

1. Бисёрии пешояндҳо дар нутқ ҳам маъноӣ макон ва ҳам маъноӣ замонро ифода мекунанд, ки дар мавриди истифодаи онҳо донишҷӯён ба хато роҳ медиҳанд. Муқоиса мекунем:

Arthur sat in the library of the theological seminary at Pisa, looking through a pile of manuscript sermons [4, с. 1]. – Артур дар китобхонаи семинарияи динии шаҳри Пиза нишааста як қабза дастнависи ваъзҳои диниро аз назар мегузаронд [4, с. 10].

It was a hot evening in June, and the windows stood wide open, with the shutters half closed for coolness [Ibid]. – Шомгоҳи гарми июнӣ буд, тирезаҳо калон кушода, бодгонаҳо нимроғ пшиондагӣ буданд.

A rough wooden bench had been placed against the trunk; and on this Montanelli sat down [4, с.3]. – Як нимқати оддии ҷӯбинро зери ин дарахт ниҳода буданд, Монтанелли омада ба он нишааст (4, 12).

"I was sorry you could not come to me on Tuesday evening," Montanelli said, abruptly introducing a new subject [4, с.6]. – Бисёр афсӯс мехӯрам, ки беғоҳии сеианбе ту пеши ман омада натавонистӣ [4, с. 15].

"I had promised one of the students to go to a meeting at his lodgings, and they would have been expecting me." [4, с.7]. – Ман ба як нафар донишҷӯ ваъда дода будам, ки дар хонаи ӯ ба маҷлис ҳозир шавам... [4, с. 15].

At supper he talked of nothing but plans for excursions, mountain ascents, and botanizing expeditions [4, с.13]. – Дар вақти хӯроки шом онҳо танҳо дар бораи нақшаҳои худ оид ба саёҳат гуфтугӯ карданд (4, 20).

2. Дар забони англисӣ пешояндҳо пеш аз исм ё дар охири калима гузошта мешаванд, ки ин падида дар забони тоҷикӣ ба назар намерасад:

*When the red light had faded from the summits Montanelli turned and roused Arthur **with** a touch on the shoulder [4,с. 16].*

*The day was damp and cloudy, but not cold; and the low, level country seemed to him fairer than he had ever known it to look **before** [4,с. 45].*

*Where do you come **from**? – Шумо аз кучо?*

3. Агар касе ба маконе ояд иборай **arrive at**-ро истифода бурдан дуруст аст, зеро дар нутк донишчӯён ба ҷои **“at”** пешоянди **“to”**-ро истифода мебаранд:

*When we arrived **to** the hospital the doctor has already came. – нодуруст*

*When we arrived **at** the hospital the doctor has already came. – дуруст*

4. Истифодаи пешоянди **“depends on”**, ки барои ифодаи вобастагӣ хизмат мекунад:

*It depends **of** when you would like it to be done. – нодуруст*

*It depends **on** when you would like it to be done. – дуруст*

5. Агар ягон ходиса ё воқеа *пагоҳӣ, рӯзона* ё *беғоҳӣ* рух диҳад, дар забони англисӣ одатан истифодаи пешоянди **“in”** қобили қабул аст: **in the morning, in the afternoon, in the evening** – аммо ходисаҳои *шабона* рухдиҳанда бо воситаи пешоянди **“at”** ифода карда мешавад:

*This film often goes out **in** the night. – нодуруст*

*This film often goes out **at** night. – дуруст*

6. Барои ифодаи мӯҳлати вақт одатан пешоянди **“for”** истифода бурда мешавад:

*I have been working for this company **since** three years. – нодуруст*

*I have been working for this company **for** three years. – дуруст*

Аммо барои ифодаи мӯҳлати вақти муайян дар забони англисӣ пешоянди **“since”** қорбурд мешавад:

*I have lived in Khujand **since** May.*

*I have not seen him **since** our last meeting.*

7. Агар шахс хоҳад, ки оид ба вазъи оилавии худ маълумот диҳад, метавонад иборай **is married to**-ро бо пешоянди **“to”** истифода кунад:

*Parviz is married **with** Zarrina. – нодуруст*

*Parviz is married **to** Zarrina. – дуруст*

Агар шахс доири ба нақшагирии оиладоршавии касе гуфтан хоҳад, дар ин ҳолат истифодаи пешоянди **“to”** қобили қабул аст:

*My friend Somon is getting married **to** Sabrina next month.*

Баъзан, дар ин ҳолат пешоянд истифода набарем ҳам, хатои ҷиддӣ ҳисобида намешавад:

Salima is marrying her neighbor.

Аммо ҷумлаи **“He is married with a son.”** – “Оиладор, соҳиби як писар”-ро ифода мекунад.

8. Яке аз маъмултарин мавриди истифодаи пешоянд, ки аксари донишчӯён дар он ба хато роҳ медиҳанд, ин истифодаи феъли **“ask”**. Байни шахс ва феъли номбурда пешоянд гузошта намешавад:

*I asked **to** Temur to get this done. – нодуруст*

I asked Temur to get this done. – дуруст

Ҳамин тавр, ҳамаи инро ба назар гирифта пешояндҳои забони англисиро тавассути машқҳо мустаҳкам кардан лозим аст.

Методистон барои ташаккул додани малақаҳои грамматикӣ 3 марҳиларо пешниҳод кардаанд:

1) Шиносой – дар он омӯзгор донишчӯёнро бо маводи лозима шинос мекунад (тавассути муаррифӣ, фаҳмонидани мавзӯ ва ғ.). Дар ин зина одатан машқҳои пешазнутқӣ иҷро карда мешаванд;

2) Мустаҳкамкунӣ – дар ин зина омӯзгор бештар машқҳоеро бояд истифода барад, ки дар он донишчӯён пешояндҳо ба таври автоматӣ гузоштанро омӯзанд;

3) Истифодаи мавод дар ҳолатҳои гуногун – дар ин марҳила бештар машқҳои хусусияти коммуникативӣ дошта иҷро карда мешаванд (диалог, монолог, бозиҳои нақшофарӣ ва ғ.) [3,с.1963].

Метавонем як қатор машқҳоро аз қабилӣ:

а) пешояндҳоро ба ҷойҳои лозима гузоред;

б) аз дохили қавсҳо пешояндҳои мувофиқро интихоб кунед;

в) варианти дуруст пешояндҳои макон (замон, самт)-ро гузоред;

г) ҷумлаҳоро бо истифодаи дурусти пешояндҳо тарҷума кунед ва ғ. иҷро кунем.

Хулоса, таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии факултетҳои ғайритахассусӣ муҳим шуморида шуда, дар ин марҳила қонуниятҳои забони модариро низ ба инобат гирифта шарт аст. Дар ҳолати дар нутқ истифода бурдани пешоянди нодуруст интиҳобшуда, моҳияти нутқ метавонад вайрон гардаду маънои он тағир ёбад. Барои муайян кардани мушкилоти таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии факултетҳои ғайритахассусӣ бояд масъалаи таълими пешоянд дар дарсҳои забони англисии донишҷӯёни тоҷикзабон омӯхта шавад. Хатоҳои донишҷӯён дар вақти истифодаи пешоянд муайян карда шаванд. Маводи омӯзиш ва роҳу воситаҳои барои таълими пешоянд дар факултетҳои ғайритахассусӣ бо назардошти сатҳи дониши онҳо интиҳоб гардида, онҳо тавассути машқҳои дидактикӣ мустақкам карда шаванд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Актуальные вопросы коммуникативно ориентированного обучения иностранным языкам в школе и неязыковом вузе. // Сб. науч. тр. МГЛУ.-1992. № 391.-146 с.
2. Аракин, В.Д. Вопросы обучения устной речи и чтению на иностранном языке/ В. Д. Аракин. – Москва, Просвещение, 1965. - 7-18 с.
3. Бим, И.Л. Моделирование устной речи в методических целях // Иностранные языки в школе. № 3.- 1963. 39-50 с.
4. Войнич, Э.Л. Гӯрмагас / Э.Л. Войнич. – Душанбе: Маориф, 1982.–316 с. 5. Методика обучения иностранным языкам в средней школе // Учебное пособие для пед. ин-тов /под ред. Гез Н.И., Ляховицкого М.В., Миролюбова А.А. и др. – Москва, Высшая школа, 1982. - 373 с.
6. Миролюбов, А.А. Иностранный язык как учебный предмет средней школы/ А.А. Миролюбов. – Москва, Просвещение, 1967. - 5-49 с.
7. Усмонов, К. Морфологияи муқоисавии забони англисӣ ва тоҷикӣ. Хучанд: Нури маърифат, 2016 – 212 с.

REFERENCES:

1. Actual questions of pointed teaching of foreign languages in schools and special faculties. // MSLU.- 1992. № 391. - 146 p.
2. Arakin, V.D. The problems of teaching speaking and reading in foreign language / V.D. Arakin. – Moscow, Prosvshenie, 1965. - 7-18 p.
3. Bim, I.L. Modeling the oral speech for methodical purposes. // Inostrannye yazyki v shkole. № 3.- 1963. -39-50 p.
4. Voynich, E.L. The Gadfly/ E.L.Voynich // Foreign Languages, Publishing House,1954. –334 p.
5. The method of teaching foreign languages in schools// A textbook for pedagogical institutes /under the edition of Gez N.I., Lyakhovitski M.V., Miroljubov A.A and others. – Moscow, Vyssaja skola, 1982. -373 p.
6. Miroljubov, A.A. Foreign language as a school subject / A.A. Miroljubov - Moscow, Prosvshenie, 1967. - 5-49 p.
7. Usmonov, K. The comparative morphology of English and Tajik languages. Khujand: Nuri Marifat, 2016 – 212 p.